

Lengyel Géza: Ybl Miklós

Az operaház nézőtere értette meg velem először Ybl Miklós nagyságát és jelentőségét. Ez a tér nem mutat új dekoratív formákat, ez nem utal egy bizonyos művész egyéniségére. Nem is hívogató. Aki a maga kora architektúrájáról első művészi impresszióit abban az úgynevezett forradalmi időben szerezte, mely a régi formák közt általában s a renaissance-sablonok sorában különösen oly alapos rombolást végzett, annak szemében az operaház egész épülete is először mint lemásolt, átvett részletekkel teli kompozíció jelentkezik, s főként nézőterén támad fel az az érzése - midőn nem áll még vele szemben eléggé tájékozottan -, hogy idegen, távoli világba lépett. Az új építészek úgynevezett intim interiőrökhöz szoktatták. Kényelmes, sima, puha, semleges, vagy meleg színű, inkább pittoreszk, mint monumentális terekhez, helyiségekhez, hol azonnal otthonosan érzi magát az ember, elterpeszkedik. Az operaház földszintjén ennek a meleg, közvetlen hangulatnak nyoma sincs. A parketten kevésbé járatos látogató itt aggódalmasan tapogatja végig magát: kifogástalan dresszet húzott-e, nincs-e baj a cipővel, a plasztroonnal, a nyakkendővel? Szigorú márványpillérekről hatalmas bronzöntvények néznek le reá. Minden páholynylás egy-egy palotaablak, körülzárt, tartózkodó, és az egész, színházias szeszélyeskedéstől ment, nyugalmas és hosszú időre készült belső architektúra, mintha ünnepies viselkedésre intené a nézőt. Ez az architektúra a múlt század végi modernizmus szemüvegén át nézve merev és gögös. De levetkőzvé minden elfogultságot, a radikalizmus elfogultságát is, meg kell érteni, hogy így, ilyenek készült, ez volt a célja, s akkor feltárulnak imponáló szépségei. Az operaház egy kicsit talán még ma is a színházak arisztokratája. Ybl idejében még sokkal inkább az volt. Az arisztokratikus intézmény számára Ybl előkelő nézőteret komponált, finoman és gondtalanul élvező és szórakozó publikumnak valót. S mint ilyen, utol nem érhető az operaház nézőtere. Grandiózus, imponáló, nobilitást sugárzó, könnyű és biztos, mint az az ember, aki gyerekkora óta megszokta a pompát.

Nem polgári művészet az, mely e márványfalakon virágzik. Ybl egész művészi lényétől messze volt a polgári kicsinyesség, a polgári melegség és a céltudatosság is. Amilyen tökéletes, rendeltetéséhez mért, győzedelmes az opera, oly szomorú - elrendezésében - a vámház, ez a nagyon is prózai célú hivatalépület, sötét folyosóival, zugaival, gyorsan megtelepedett piszkával, a hatalmas méretekhez nem illő szegényes berendezéssel. Ybl csak ünnepelni tudott, de azt nagyszerűen, imponálóan. Tradicionális részleteket használt fel, midőn pompát fejtett ki, minden oszlopféjet, párkányt, ívet, profilt az olasz renaissance kincsesházából vett. De hány ezren használták ugyanezt a raktárat, s mily kevesen találták meg az elrendezés, téralakítás nagy titkát, mely a halott részleteket valóban renaissance-szellemű grandiózus művé építi össze! Tradíciókhoz, rég kitalált formákhoz ragaszkodni: ez nem helytelen kiindulási pont, midőn valaki arisztokratikus jellegű, reprezentációs monumentumot épít, de még nem is minden. Ami még kell a sikerhez: a régi, céh-méretekké mért tudás, a tömegekkel birkózó speciális építésztehetség, az ízlés, a nobilitás tisztelete s érvényesítése a legapróbb részletekig és minden felhasznált anyagban: ezek a tulajdonságok tették mesterré Yblt a sok, vele egy pontról elinduló másoló, utánérző között, s ezek hiánya mutatkozik oly szomorúan a hatása alatt, utána indult generáción.

Budapest múlt századbéli architektúráján szinte hajszálpontossággal meg lehet mutatni egy-egy kiválóbb építész-egyénség hatását. Ybl egyike azoknak, akik az ízlés, divat, stílus gyors változása ellenére is, aránylag hosszú időn át érezhetőek voltak. Az Andrassy úton nemcsak az operaházat építette. Talán még egy vagy két - e pillanatban nem tudom pontosan megállapítani - bájos kisebb villát. De az egész Andrassy úton nyomom lehet követni az Ybl- emlékeket, az

olasz renaissance motívumai, kapuzatok, ablakok és egész homlokzatok olyan alakítását, melyre ő adott példát. Még a körutak korábbi épületein is felbukkannak az Ybl-szerű kompozíciók. De természetes, hogy nagyon hamar el kellett korcsosulniok, hiszen soha nem illettek az egyszerű bérházhoz. Finom kőanyagukat, mely formáikkal összenőtt, csakhamar vakolattá degradálta a vállalkozói takarékoskodás. A nagyszabású mintáknak a belső téralakítás ugyancsak vállalkozói, spekulációs okokból nem felelhetett meg, és a mester helyét a példaadásban gyorsan foglalták el olyanok, akik semmivel sem voltak originálisabbak a részletekben, még kevésbé a komponálásban, de fajsúly, lelkiismeret dolgában sokkal könnyebbek. Milyen szomorúak, vedlettek ez alig huszonöt-harminc éves házak gipsz cifraságai, s milyen üdítő és kellemes például az operaház két oldalsó kocsifeljárója, holott kőpillérenek ornamensei is jól kiválasztott emlékek szigorú másai. Még szomorúbb végignézni az Andrássy út ama teljesen Ybl szellemében, kőből s palotaszzerűen épített házain, melyeknek földszintjét egyre sűrűbben törik át hatalmas boltablakokkal, üvegre, semmire állítván az összes felső emeleteket.

Ybl nagysága megmaradásának egyik titka, hogy épületein - mert mindig az építmények arisztokratáihoz nyúlt - soha ilyen tragikusnak mondható összeütközést a rendeltetés és a megkomponálás különböző volta nem okozott. Fellépése ama romantikus budapesti építészeti kort követi, melynek számos becses terméke ismeretes: a budai Karácsonyi-palota, a magyarnak készült Vigadó, sok, megkopottan is megnézésre érdemes bérház. Ezek az épületek nagyrészt a szegény és szerény viszonyok szülöttei. De a kiegyezés s főképp Buda és Pest egyesítése után jött egy merészebb kor, városrendezés, nagy spekuláció és pénz, mohó szükséglet középületek után: ennek az időnek alkalmas ünnepi formáit biztosan és szerencsésen találta meg Ybl. Igaza volt, még a Vigadó zseniális építészevel szemben is, abban, hogy nem kísérletezett, nem volt vakmerő újító. A múlt század eleji építészek mellett ő az, aki az állandóság, a nyugalom motívumait viszi e város zavaros és gyors megújulásra ítélt részletekkel teli képébe.

Ezt a képet azonban nem alakíthatta át. Sem az Operaház, sem a királyi palota tőle származó épületei, sem a belül is nagyszerű margitszigeti fürdő s más monumentális építmények nem arra valók, hogy a szükséges, egyszerű és szerény városi tömegépítkezés mintái, sablonjai gyanánt szolgálhassanak. Pedig ehhez az építkezéshez egyenesen sablon kell, persze jó sablon. A forrongó modernizmus, a szecessziótól a bécsi kocka-architektúráig, mind azon bukott el, hogy nem vették tudomásul, mily szerényen kell visszavonulnia a bérház-homlokzatnak. Yblt ez a probléma nem érdekelte. Ybl nem követendő példa, de maradandó nagyság. Kiállotta már a legnehezebb próbát, az alig fiatalabb kortársak ítéletét. Ahogyan kövei mohosodnak, úgy fognak most már állandóan növekedni értékben.